

Міністерство освіти і науки України
Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка
Педагогічний факультет
Кафедра теорії та методик дошкільної освіти

Дипломна робота магістра

з теми **«ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ФОРМУВАННЯ
ГАРМОНІЙНИХ ВЗАСМИН БАТЬКІВ З ДІТЬМИ
СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ»**

Виконала:

студентка II курсу, групи DOb1-M17
спеціальності 012 Дошкільна освіта
Гуцалюк Тетяна Василівна

Керівник

Каньоса Н. Г., кандидат
психологічних наук, доцент

Рецензент

Дутко О. М., кандидат педагогічних
наук, старший викладач

Кам'янець-Подільський – 2018 р.

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1 ФОРМУВАННЯ ГАРМОНІЙНИХ ВЗАЄМИН БАТЬКІВ З ДІТЬМИ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ЯК НАУКОВА ПРОБЛЕМА	9
1.1 Психолого-педагогічна сутність взаємин батьків з дітьми дошкільного віку.....	9
1.2 Характеристика порушень взаємин батьків з дітьми дошкільного віку	17
1.3 Теоретичний аналіз моделей педагогічної корекції батьківсько-дитячих взаємин.....	21
Висновки до першого розділу	26
РОЗДІЛ 2 ДОСЛІДНИЦЬКО-ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНА РОБОТА З ВИЯВЛЕННЯ ОСОБЛИВОСТЕЙ ВЗАЄМИН БАТЬКІВ З ДІТЬМИ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ	28
2.1 Завдання та методика дослідження взаємин батьків з дітьми старшого дошкільного віку.....	28
2.2 Аналіз взаємин батьків і дітей старшого дошкільного віку.....	38
Висновки до другого розділу.....	64
РОЗДІЛ 3 ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНА АПРОБАЦІЯ ПЕДАГОГІЧНИХ УМОВ ФОРМУВАННЯ ГАРМОНІЙНИХ ВЗАЄМИН БАТЬКІВ З ДІТЬМИ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ	67
3.1 Система роботи з формування в дітей позитивних взаємин з батьками	67
3.2 Програма педагогічної корекції рефлексивної позиції батьків щодо виховання дітей.....	76
3.3 Обґрунтування ефективності використання програми корекційної роботи.....	81
Висновки до третього розділу	85
ВИСНОВКИ	87
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	90
ДОДАТКИ	98
Додаток А. Глосарій	98
Додаток Б. Опитувальник для батьків.....	101
Додаток В. Сімейний тест ставлення.....	103
Додаток Г. План ігротерапії з дітьми.....	105
Додаток Д. Семінар для батьків «Сімейне консультування».....	113
Додаток Е. Програма тренінгу оволодіння батьками уміння застосовувати адекватні методи співробітництва з дітьми	116

ВСТУП

Однією з найактуальніших проблем, що досліджується сучасною психолого-педагогічною наукою є проблема взаємин батьків і дітей. Саме у взаємодії з дорослими дитина входить у навколишній світ, де знайомиться із його цінностями, нормами і правилами.

На сьогодні в країні спостерігається збільшення проблемних сімей, що призводить до соціально-психологічної та педагогічної дезадаптації дітей. Така соціальна ситуація вимагає спеціальних програм освіти батьків і педагогів, що пов'язано з суттєвими ускладненнями в особистісному розвитку дітей.

Проблемі батьківсько-дитячих взаємин присвячено чимало науково-педагогічних досліджень: Ю. Аркіна, О. Духнович, Н. Лубенець, А. Макаренко, Я. Мамонтов, С. Русова, К. Ушинський, Я. Чепіга та ін.

Теоретичні засади соціогенезу розвитку суб'єкта частково охарактеризовано в працях педагогів і психологів Б. Ананьєва, І. Бєха, Л. Виготського, Д. Ельконіна, Г. Костюка, О. Леонтьєва, В. Сухомлинського. Дослідження проблем сім'ї та сімейного виховання здійснювали Ю. Азаров, Т. Алексеєнко, О. Кононко, В. Котирло, Т. Маркова, О. Сухомлинська та ін. Сутність і закономірності взаємодії батьків і дітей у сучасних умовах стали предметом наукових пошуків О. Докукіної, К. Журби, Т. Кравченко, В. Кузя, С. Ладивір, В. Оржеховської, З. Плохій, Л. Повалій, В. Постового, О. Хромової. Ранній досвід взаємодії батьків з дітьми досліджували А. Адлер, Е. Берн, Дж. Боулбі, М. Кляйн, М. Лісіна, А. Фрейд, З. Фрейд, Е. Фромм, К. Хорні та ін.

Експериментальний аналіз специфіки батьківсько-дитячих взаємин проведений у дослідженнях А. Варги, В. Гарбузова, Е. Ейдемільера, О. Сидоренко. Проблеми спільної роботи дошкільних закладів із сім'єю та педагогічної освіти батьків знайшли висвітлення в дослідженнях В. Безлюдної, Д. Дзинтере, Л. Загик, В. Іванової, М. Машовець, Л. Островської, О. Яницької та ін.

Аналіз наукової літератури з теми дослідження засвідчив, що, не дивлячись на ряд теоретичних та прикладних досліджень у галузі батьківсько-дитячих взаємин в педагогіці і психології, проблема формування гармонійних взаємин батьків з дітьми старшого дошкільного віку залишається невирішеною. Зокрема, актуальним є вивчення особливостей формування гармонійних взаємин батьків і дітей як фактору їх особистісного розвитку, виявлення педагогічних умов розвитку гармонійних батьківсько-дитячих взаємин.

Таким чином, враховуючи соціально-педагогічну актуальність та суспільне значення проблеми і враховуючи її недостатню вивченість і потреби практики виховання дітей дошкільного віку в сім'ї, нами визначена тема дослідження **«Педагогічні умови формування гармонійних взаємин батьків з дітьми старшого дошкільного віку»**.

Об'єкт дослідження – процес формування взаємин батьків і дітей старшого дошкільного віку.

Предмет дослідження – педагогічні умови формування гармонійних взаємин батьків і дітей старшого дошкільного віку.

Мета дослідження полягає в теоретичному обґрунтуванні сутності, структури гармонійних взаємин батьків і дітей старшого дошкільного віку, розробці та експериментальній апробації педагогічних умов їх формування.

Гіпотезою дослідження є припущення, що ефективними педагогічними умовами формування гармонійних взаємин батьків і дітей старшого дошкільного віку є: гуманістично орієнтований процес взаємодії; педагогічна допомога батькам в емоційній рефлексії стосовно дітей; формування у батьків педагогічної позиції щодо своєї дитини; організація психолого-педагогічної освіти батьків.

Завдання дослідження:

– з'ясувати стан досліджуваної проблеми у психолого-педагогічній науці та практиці;

- визначити сутність і структуру взаємин батьків та дітей, вплив цих взаємин на формування особистості дитини;
- виявити й охарактеризувати передумови і причини виникнення конфліктних ситуацій у батьківсько-дитячій взаємодії;
- обґрунтувати та експериментально апробувати комплекс діагностичних методик та педагогічні умови формування гармонійних взаємин батьків і дітей старшого дошкільного віку;
- розробити та впровадити в практику роботи дошкільних закладів педагогічні технології організації спільної діяльності батьків і дітей .

Теоретичну основу дослідження складають положення психолого-педагогічної науки про соціальну сутність виховання (І. Бех, Л. Виготський, І. Кон); особливості розвитку особистості в дошкільному віці (Л. Божович, Д. Ельконін, О. Кононко, В. Котирло); дитину як об'єкт і суб'єкт виховання (Л. Артемова, В. Петровський, Ю. Приходько); виховний вплив сім'ї (Ю. Азаров, С. Русова, М. Стельмахович, В. Сухомлинський); процес взаємодії батьків і дітей (А. Адлер, Е. Берн, Т. Гордон, А. Фрейд, К. Хорні).

Методи дослідження. Для розв'язання поставлених завдань застосовувалися загальнонаукові методи теоретичного та емпіричного дослідження, які взаємодоповнювали один одного та забезпечували можливість комплексного пізнання предмета дослідження. Теоретичні методи (аналіз літератури, вивчення педагогічного досвіду) застосовувалися на підготовчому етапі, а також з метою обґрунтування вихідних положень експериментальної роботи; емпіричні (спостереження, бесіди, анкетування) та проектні методи були визначальними на експериментальному етапі; статистичні методи обробки результатів дослідження реалізувалися в процесі обробки і перевірки отриманих даних.

Організація дослідження. Дослідження тривало два роки (2017 – 2018 рр.) та проводилося в два етапи.

На першому етапі (2017р.) вивчалася та аналізувалася педагогічна, психологічна та соціологічна література з теми дослідження. Було

визначено й охарактеризовано сутність проблеми, об'єкт, предмет, гіпотезу, методи та завдання дослідження, розроблялася методика констатувального етапу. Здійснювався пошук методів і форм роботи з батьками та дітьми, добиралися методики для діагностики взаємин у сім'ї з позиції дітей та сприйняття цих проблем батьками; з'ясовувалися причини порушень взаємин між батьками та дітьми, особливості взаємин у сім'ї,

Другий етап (2018 р) присвячений проведенню, обробці та аналізу результатів формуального експерименту, вивченню ефективності педагогічних умов становлення гармонійних взаємин батьків і дітей старшого дошкільного віку; окреслювалися висновки .

Експериментальною базою дослідження було обрано ЗДО № 36 «Вербиченька» (м. Хмельницький). На різних етапах у дослідженні брали участь 45 батьків, 25 дітей старшої групи № 12, 4 вихователі, 2 психологи.

Наукова новизна дослідження: на рівні дипломної роботи магістра виокремлено, теоретично обґрунтовано й експериментально перевірено педагогічні умови формування гармонійних взаємин батьків і дітей старшого дошкільного віку; охарактеризовано й експериментально досліджено причини виникнення порушень у батьківсько-дитячих взаєминах; розроблено педагогічні технології організації спільної діяльності батьків і дітей.

Практичне значення дослідження полягає в розробці педагогічних умов формування гармонійних взаємин батьків і дітей старшого дошкільного віку, змісту і форм роботи з батьками щодо формування педагогічної рефлексивної позиції, методики організації спільної діяльності батьків і дітей.

Здобуті дані орієнтовані на практику сімейного виховання і можуть бути використані педагогами для проведення консультацій, бесід і тренінгів з батьками.

Апробація результатів дослідження. Результати дослідження апробовані в умовах практичної педагогічної роботи. Крім того, апробація та впровадження

результатів дослідження здійснювалося шляхом публікацій та доповідей на: Всеукраїнській науково-практичній конференції «Від творчого педагога до творчої дитини: гармонія партнерської взаємодії педагога з дитиною» (м. Кам'янець-Подільський, 19–20.10.2017 р.) «Інноваційні підходи в роботі з батьками»; третій науково-практичній інтернет-конференції молодих науковців та студентів «Розвиток особистості молодшого школяра: сучасні реалії та перспективи» (м. Івано-Франківськ, 29–30.11.2017 р.) «Співпраця дошкільного навчального закладу з батьками старших дошкільників»; II Всеукраїнській науково-практичній конференції «Українська та іноземні мови в початкових класах: актуальні проблеми й інноваційні технології навчання» (м. Кам'янець-Подільський, 28.03.2018 р.) «Умови формування комунікативних умінь і навичок у дітей старшого дошкільного віку»; науково-практичному семінарі «Перспективи розвитку дошкільної та початкової освіти» (м. Кам'янець-Подільський, 23.02.2018 р.) «Організація взаємодії закладів дошкільної освіти з батьками старших дошкільників»; звітній студентській конференції 2017-2018 н.р. (м. Кам'янець-Подільський, 7-8.03.2018 р.) «Роль сім'ї у формуванні гармонійної особистості дошкільника»; I Регіональній науково-практичній конференції «Роль і місце мистецької педагогіки у формуванні сучасної особистості» (у рамках I регіонального музичного конкурсу «MusikUniFest») (м. Кам'янець-Подільський, 23-24.03.2018 р.) «Роль батьків у розвитку особистості дитини дошкільного віку»; міжвузівській науково-практичній конференції «Особливості використання навчально-виховних технологій в освітньому процесі» (м. Хмельницький, 4.04.2018 р.) «Використання інноваційних технологій в роботі з батьками»; II Всеукраїнської науково-практичної конференції «Від творчого педагога до творчої дитини : гармонія партнерської взаємодії педагога з дитиною» (м. Кам'янець-Подільський 22-23.10.2018 р.) «Вплив сімейного виховання на формування особистості дитини»; інтернет-конференції «Актуальні питання початкової освіти: досвід, реалії, перспективи» (м. Кам'янець-Подільський, 25.10.2018 р.) «Розвиток соціальної компетентності дошкільників у процесі спілкування з

дорослими» Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка.

Упровадження результатів дослідження здійснювалось автором шляхом тренінгів, бесід консультацій з дітьми старшого дошкільного віку і їх батьками (ЗДО № 36 «Вербиченька» м. Хмельницький).

Структура й обсяг роботи. Дипломна робота магістра складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел і додатків.

ВИСНОВКИ

1. Вивчення психолого-педагогічної літератури з проблеми дослідження дало змогу уточнити зміст поняття «батьківсько-дитячі взаємини», охарактеризувати сутність та структуру взаємин батьків і дітей; виявити їх вплив на формування особистості дитини; виокремити істотні характеристики гармонійних батьківсько-дитячих взаємин; проаналізувати причини виникнення конфліктних ситуацій у спілкуванні та психолого-педагогічні моделі корекції взаємин батьків і дітей.

2. На основі результатів експериментального дослідження виявлено, що батьківсько-дитячі взаємини характеризуються як процес та результат індивідуального, суб'єктивно-вибіркового відображення сімейних зв'язків, які опосередковують внутрішню та зовнішню активність батьків і дітей в їхній спільній життєдіяльності. Специфіку батьківсько-дитячих взаємин визначають перш за все взаємини в системі «дорослий – дитина», на формування яких здійснює вплив особистість дорослого, індивідуальні особливості дитини, а також особливості сімейних взаємин.

3. Під гармонійними взаєминами батьків і дітей ми розуміємо відносини, засновані на узгодженні основних компонентів взаємин (довірче рівноправне ставлення, особистісно зорієнтований стиль спілкування, урахування індивідуальних потреб батьків і дітей). Аналіз наукових досліджень із зазначеної проблеми дає змогу виділити такі найбільш істотні характеристики гармонійних батьківсько-дитячих взаємин: задоволення базових потреб дитини, зокрема потреби в безпеці, прийнятті, визнанні індивідуальності дитини і потреби збереження свого «Я» як автономної реальності; достатній рівень рефлексії батьків, розуміння психолого-педагогічної природи індивідуальних особливостей дитини; свідома організація конструктивного стилю взаємодії з дитиною.

4. У дослідженні встановлено причини конфліктних ситуацій у батьківсько-дитячих взаєминах: неузгодженість вимог, очікувань та реальних оцінок дитячої поведінки. Способи поведінки батьків

експериментальної групи щодо дітей у конфліктних ситуаціях носять переважно неконструктивний характер; лише 19,7% дошкільників поводять себе в конфліктній ситуації самостійно; решта дітей наслідують поведінку своїх батьків, причому дівчатка частіше наслідують матір, а хлопчики – батька. Водночас є відмінності в позиціях обох батьків щодо дітей: для більшості чоловіків характерні такі позиції у взаєминах з дітьми як вимогливість, контроль та емоційна дистанційованість з дитиною; у матерів частіше проявляється тривожність за дитину, непослідовність та нестабільність у взаєминах.

5. Проведена експериментальна робота підтвердила нашу гіпотезу щодо ефективності педагогічних умов формування гармонійних взаємин батьків і дітей старшого дошкільного віку. Такими є організований процес взаємодії, що орієнтується на індивідуальність, своєрідність дитини; сприяння педагогів батькам в усвідомленні своїх почуттів стосовно дітей; організація вихователями групових форм обміну досвідом між батьками щодо їх взаємодії з дітьми, організація психолого-педагогічної освіти батьків з проблем виховання дітей.

6. Доведено ефективність розробленого корекційно-педагогічного комплексу, до якого ввійшли такі напрями роботи та педагогічні технології: з дітьми – казкотерапія, ігротерапія взаємин та методи адлеріанської дитячої терапії; з батьками – індивідуальні консультації за їх запитом, загальні теоретичні консультації, групові дискусії, ігрове моделювання педагогічних ситуацій, вирішення педагогічних задач, аналіз досвіду виховання в сім'ї, обговорення змісту прочитаних книг, тренінг оволодіння вміннями застосовувати адекватні методи взаємодії з дітьми.

7. Охарактеризовано динаміку змін у взаєминах батьків і дітей, що виявляється в підвищенні рівня рефлексії, здатності до самоспостереження, усвідомлення своєї поведінки, в емоційній саморегуляції батьків; у кращому розумінні один одного, меншій конфліктності, більшій відкритості між батьками та дітьми; сформованості позитивних рис характеру та

емоційно-регулятивної сфери дітей; поліпшенні взаємин між усіма членами сім'ї. Після тренінгу виявлено збільшення позитивних реакцій батьків з 14,1% на констатувальному до 61,8% на контрольному етапі, а також підвищення показників співробітництва (з 10,1% до 40,0%).

Означені зміни засвідчують гармонізацію взаємин батьків і дітей дошкільного віку.

Виконане дослідження не вичерпує проблеми формування гармонійних взаємин батьків і дітей старшого дошкільного віку. Перспективи подальшого дослідження вбачаємо у створенні програм пропедевтичної роботи з батьками, діти яких не відвідують дитячих садків, а також у розробці програм, що забезпечуватимуть наступність між закладом дошкільної освіти та закладом загальної середньої освіти.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Адлер А. Практика и теория индивидуальной психологии: Лекции по введению в психотерапию для врачей, психологов и учителей. URL: <https://ru.bookmate.com/books/X6DpG1Br>; <https://www.psyoffice.ru/383-adler-alfred-vospitanie-detejj.-vzaimodejjstvie.html> (дата звернення: 12.08.2018).
2. Алексеенко Т. Педагогічні проблеми молоді сім'ї : навч. посіб. URL: <https://ppt-online.org/218778>
3. Ананьев Б.Г. Человек как предмет познания // избр. психол. тр. : В 2 т. URL: http://elib.gnpbu.ru/text/ananyev_izbrannye-trudy_t1_1980/fs,1/ (дата звернення: 2.12.2017).
4. Артемова Л. В. Вчитися, граючись. URL: [http://www.e-catalog.name/x/x/x?LNG=&C21COM=S&I21DBN=MGU&P21DBN=MGU&S21FMT=briefwebr&S21ALL=\(%3C.%3EA%3D%D0%90%D1%80%D1%82%D0%B5%D0%BC%D0%BE%D0%B2%D0%B0,%20%D0%9B.%20%D0%92.%3C.%3E\)&Z21ID=&S21SRW=dz&S21SRD=&S21STN=1&S21REF=10&S21CNR=20](http://www.e-catalog.name/x/x/x?LNG=&C21COM=S&I21DBN=MGU&P21DBN=MGU&S21FMT=briefwebr&S21ALL=(%3C.%3EA%3D%D0%90%D1%80%D1%82%D0%B5%D0%BC%D0%BE%D0%B2%D0%B0,%20%D0%9B.%20%D0%92.%3C.%3E)&Z21ID=&S21SRW=dz&S21SRD=&S21STN=1&S21REF=10&S21CNR=20) (дата звернення: 12.09.2018).
5. Базовий компонент дошкільної освіти України : наук. кер. : А. М. Богуш, дійсний член НАПН України, проф., д-р пед. наук.; авт. кол-в : Богуш А. М., Беленька Г. В., Богініч О. Л., Гавриш Н. В. та ін. Київ : Видавництво, 2012. 26 с.
6. Берн Э. Игры, в которые играют люди. Люди, которые играют в игры. / пер. с англ. URL: http://loveread.ec/read_book.php?id=2085&p=1 (дата звернення: 12.02.2018).
7. Бех І. Д. Особистісно зорієнтоване виховання : наук.-метод. посіб. Київ : ІЗМН, 2008. 204с.
8. Бодалев А.А. Психология межличностных отношений : (К 100-летию со дня рождения В.Н. Мясищева) // Вопр. психологии. 1993. № 2. С. 86-90.

9. Божович Л.И. Личность и ее формирование в детском возрасте. URL: http://elib.gnpbu.ru/text/bozhovich_lichnost-i-ee-formirovanie_2008/fs,1/ (дата звернення: 20.02.2018).
10. Бондарчук О.І. Психологія сім'ї : курс лекцій. Київ : МАУП, 2001. 96 с.
11. Боулбі Д. Теорія привязанності URL: <http://login.ru/books/privyazannost-boulbi-dzhon-osnovy-psikhoterapii/> (дата звернення: 15.02.2018).
12. Варга А.Я., Столин В.В. Тест-опросник родительского отношения // Практикум по психодиагностике. URL: <http://psyjournals.ru/files/86357/Galasuk,%20Mitina.pdf> (дата звернення: 25.02.2018).
13. Вишневський О.І. Дитиноцентризм і системно-ціннісний підхід до змісту виховання (Я і моє над-«Я», моя родина, людська спільнота, природа, Бог і я) // Рідна шк. 2002. № 5. С. 37-40.
14. Виховний потенціал сім'ї в сучасних умовах : Тематична Державна доповідь про становище сімей в Україні за підсумками 2001 року. Київ : Державний інститут проблем сім'ї та молоді, 2000. 144 с.
15. Выготский Л.С. Собрание сочинений : в 6 т. URL: http://elib.gnpbu.ru/text/vygotsky_ss-v-6tt_t4_1984/fs,1/ (дата звернення: 26.02.2018).
16. Генік С.М. Людина. Сім'я. Україна. Івано-Франківськ : Сіверсія, 2010. 600 с.
17. Гросс К. Психологія гри. URL: https://stud.com.ua/53581/psihologiya/igrova_diyalnist (дата звернення: 11.06.2018).
18. Державна національна програма «Освіта» (Україна ХХІ століття). Київ : Райдуга, 1994. 62с.
19. Детский тест «Диагностика эмоциональных отношений в семье» (Методическое руководство) / Под общ. ред. А.Г. Лидерса и И.В. Анисимовой. URL: <http://www.vashpsixolog.ru/psychodiagnostic->

- [school-psychologist/60-diagnosis-of-family-relationships/602-test-diagnostics-emotional-relations-in-the-family](#) (дата звернення: 26.02.2018).
20. Дитина у сучасному соціопросторі : навч. посібн. / Т.О. Піроженко, С.О. Ладивір, К.В. Карасьова та ін.; за ред. Т.О. Піроженко. Київ, Кіровоград : Імтек-ЛТД, 2014. 272 с.
21. Добсон Джеймс. Непослушний ребенок / под общ. ред. Н. Коршуновой. Москва : Т–Око, 1992. 205 с.
22. Доукіна О.М. Емпатійність батьків як умова сімейного виховання // Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді : зб. наук. праць. Київ : Волинь, 2003. С. 349-356.
23. Дрейкурс Р., Золц В. Счастье вашего ребенка. URL: <http://toked.torkanahtari.com/fcef8efc486dec/ab24ec367/6de852d56de56ee88ead16d> (дата звернення: 28.02.2018).
24. Дуткевич Т. В. Дитяча психологія : навч. посіб. Київ : Центр учбової літератури, 2012. 424 с.
25. Дьяченко О.М., Лаврентьева Т.В. Психическое развитие дошкольников. URL: http://www.studmed.ru/dyachenko-om-lavrenteva-tv-dnevnik-vospitatelya-razvitie-detey-doshkolnogo-vozrasta-vypusk-1_6840ff1ae9f.html (дата звернення: 2.03.2018).
26. Жутикова Н.В. Учителю о практике психологической помощи. URL: <http://pedagogic.ru/books/item/f00/s00/z0000020/index.shtml> (дата звернення: 2.11.2017).
27. Закон України «Про дошкільну освіту». Київ, 2010. 32с.
28. Запорожец А.В. Избранные психологические труды. В 2-х т. / под. ред. В.В. Давыдова, В.П. Зинченко. URL: http://publ.lib.ru/ARCHIVES/Z/ZAPOROJEC_Aleksandr_Vladimirovich/_Zaporojec_A.V..html (дата звернення: 21.04.2018).
29. Захарова Н.М. Ігрові техніки на допомогу в адаптації // Палітра педагога. 2004. № 4. С.11-13.

- 30.Зеньковский В.В. Психология детства. URL: <http://www.xrap.spb.ru/libr/Zenkovskij/psihologiya-detstva-1924-1.html> (дата звернення: 21.04.2018).
- 31.Зязюн І.А., Сагач Г.М. Краса педагогічної дії : навч. посіб. для вчит., аспір., студ. сер. та вищ. навч. закладів. Київ : Українсько-фінський ін-т менеджменту і бізнесу, 1997. 302 с.
- 32.Коментар до Базового компонента дошкільної освіти в Україні: Науково-методичний посібник / наук. ред. О.Л. Кононко. Київ : Ред.журналу «Дошкільне виховання», 2003. 243с.
- 33.Конвенція прав дитини. – Центр ООН з прав людини і ЮНІСЕФ // Повнотекстова база даних «Консультант».
- 34.Кононко О.Л. Психологічні основи особистісного становлення дошкільника (Системний підхід). Київ : Стилос, 2011. 336с.
- 35.Консультування сім'ї : методичні поради для консультування батьків. Київ, 2003. 303 с.
- 36.Концепція дошкільного виховання в Україні. Київ : Освіта, 1993. 16с.
- 37.Короткова Л.Д. Сказкотерапія для дошкільників и младшего школьного возраста : метод. реком. для педагогической и психокоррекционной работы. URL: http://www.al24.ru/wp-content/uploads/2013/02/%D0%BA%D0%BE%D1%80_1.pdf (дата звернення: 12.11.2017).
- 38.Косарева О.І. Батьки і діти : психологічні моделі міжособистісної взаємодії // Дошкільне виховання. 2005. № 5. С. 11-13.
- 39.Кэмпбелл Р. Как на самом деле любит детей. URL: http://www.goldbiblioteca.ru/online_psihologiya/online_psistr9/861.php (дата звернення: 12.01.2018).
- 40.Лактіонова Г.М. Формування навичок усвідомленого батьківства та ранній розвиток дитини. Київ : Науковий світ, 2002. 51 с.

41. Леонгард К. Акцентуированные личности : пер. с нем. URL: <https://www.e-reading.club/book.php?book=33638> (дата звернення: 20.01.2018).
42. Леонтьев А.Н. Избранные психологические произведения : в 2-х т. / под ред. В.В. Давыдова, А.А. Леонтьева. URL: <http://yanko.lib.ru/books/psycho/leontyev-psychology.htm> (дата звернення: 15.03.2018).
43. Лисина М.И. Проблема онтогенеза общения. URL: [http://psychlib.ru/mgppu/lis/lis.htm#\\$p1](http://psychlib.ru/mgppu/lis/lis.htm#$p1) (дата звернення: 15.03.2018).
44. Макаренко А.С. Педагогические сочинения : в 8 т. / Сост. М.Д. Виноградова, Й.Ю. Гордин, А.А. Фролов. URL: http://elib.gnpbu.ru/text/makarenko_pedagogicheskie-sochineniya_1_1983/go,2;fs,1/ (дата звернення: 15.12.2017).
45. Марковская И.М. Тренинг взаимодействия родителей с детьми. Санкт-Петербург : Речь, 2002. 150 с.
46. Національна доктрина розвитку освіти URL: https://pidruchniki.com/15970122/pedagogika/natsionalna_doktrina_rozvitku_osviti_vityag (дата звернення: 5.03.2018).
47. Особенности психического развития детей 6-7 летнего возраста / под ред. Д.Б.Элькониной, А.П. Венгера. URL: http://www.studmed.ru/elkonin-daniil-venger-al-red-osobennosti-psihicheskogo-razvitiya-detey-6-7-letnego-vozrasta_b068caaca3d.html (дата звернення: 20.05.2018).
48. Поніманська Т. Дошкільна педагогіка : підручник. 3-тє вид., випр. Київ : Академвидав, 2015. 448 с.
49. Поніманська Т.І. Моральне виховання дошкільників : навч. посіб. Київ : Вища школа, 2003. 110с.
50. Програма розвитку дитини дошкільного віку «Я у Світі» (нова редакція). У 2 ч. Ч.2. Від трьох до шести (семи) років / О. П. Аксьонова, А. М. Аніщук, Л. В. Артемова [та ін.]; наук. кер. О. Л. Кононко. Київ : ТОВ «МЦФЕР-Україна», 2014. 452 с.

51. Програма формування педагогічної культури батьків // за ред. Постоного В.Г. Київ, 2003. 112 с.
52. Психологічна допомога сім'ї / упоряд. Т. Гончаренко. Київ : Вид. дім «Шкіл. світ», 2005. 128 с.
53. Психологічний словник. URL: https://web.posibnyky.vntu.edu.ua/icgn/8prishak_osnovy_psiholog_pedagogiki/slov.htm (дата звернення: 10.08.2018).
54. Психологические тесты / сост. Э.Р. Ахмеджанов. URL: <https://nashol.com/2018010998421/psihologicheskie-testi-sostavlenie-podgotovka-teksta-bibliografiya-ahmedjanov-e-r-1995.html> (дата звернення: 10.03.2018).
55. Роджерс К. О групповой психотерапии / пер. с англ. URL: <https://www.twirpx.com/file/1411243/> (дата звернення: 10.10.2017).
56. Рубинштейн С.Л. Тактика и стратегия этики. URL: <http://www.marsexx.ru/etika.html> / (дата звернення: 15.04.2017).
57. Русова С.Ф. Дошкільне виховання. URL: <http://irbis-nbuv.gov.ua/ulib/item/UKR0005011>
58. Савченко О.Я. Дидактика початкової школи : підруч. для студ. пед. факультів. Київ : Абрис, 2007. 416 с.
59. Семиченко В.А., Заслуженюк В.С. Психологія та педагогіка сімейного спілкування : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закладів. Київ : Веселка, 1998. 214 с.
60. Семья в психологическом консультировании / под ред. Бодалёва А.А., Столина В.В. URL: [http://psychlib.ru/mgppu/bod_sto/bod_sto.htm#\\$p1](http://psychlib.ru/mgppu/bod_sto/bod_sto.htm#$p1) (дата звернення: 15.03.2018).
61. Соціальна педагогіка : підручник / за ред. проф. А.Й. Капської. Київ : Центр навчальної літератури, 2003. 256с.
62. Стельмахович М. Українська родинна педагогіка : навч. посібник. Київ : ІСДО, 2006. 286 с.

63. Сухомлинський В. Вибрані твори у 5 т. Т. 5 : Батьківська педагогіка. URL: <http://library.rshu.edu.ua/virtualni-vystavki/34-zagalnyj-rozdil/763-tvori-vidatnogo-ukrajinskogo-pedagoga> (дата звернення: 15.03.2018).
64. Теорія та методика співпраці дитячих навчальних закладів з родинами : навч.-метод. посіб. / уклад. Н. Г. Каньоса. Кам'янець-Подільський : Видавець ПП Зволейко Д.Г., 2015. 116 с.
65. Ушинский К.Д. Педагогические сочинения: В 6-ти т. URL: http://elib.gnpbu.ru/text/ushinskiy_sobranie-sochineniy_t1_1948/fs,1/ (дата звернення: 10.06.2018).
66. Формування базових якостей особистості дітей старшого дошкільного віку в ДНЗ : монографія / Г. Беленькая, С. Васильєва, Н. Гавриш, В. Маршицька та інші; за заг. ред. О. Рейпольської. Харків : Друкарня Мадрид, 2015. 330 с.
67. Формування інноваційного простору дошкільної освіти : наук.-метод. посіб. / упоряд. Н.В. Любченко, О.А. Прокопенко, А.С.Виноградова; за ред. Є.Р. Чернишової. Київ : Ун-т менедж. освіт НАПН України. 2012. Ч. 1. 112 с.
68. Формування педагогічної культури батьків у сучасних умовах : наук.-метод. зб. / відп. ред. В.Г. Постовий. Київ : ІЗМН, 2008. 80 с.
69. Фрейд А. Теория и практика детского психоанализа: Пер. с англ. и нем. Москва : ООО Апрель Пресс, ЗАО Изд-во ЭКСМО-Пресс, 2009. 384с.
70. Фромм А. Азбука для родителей. URL: <http://iknigi.net/avtor-allan-fromm/145231-azbuka-dlya-roditeley-kak-dogovoritsya-s-rebenkom-v-lyuboy-situacii-allan-fromm.html> (дата звернення: 22.06.2018).
71. Хрестоматія з історії дошкільної педагогіки : навч. посіб. / від упорядників, вступні нариси та упорядкув. З.Н. Борисової, В.У. Кузьменко ; за заг.ред. З.Н. Борисової. Київ : Вища шк., 2004. 511с.
72. Шлемкевич О.Л. Мамина школа. Львів, 2001. 108 с.
73. Щербань П.М. Національне виховання в сім'ї : для батьків, учителів, вихователів. Київ : Культурол. ПП Борівітер, 2006. 260 с.
74. Эльконин Д.Б. Психология игры. https://bookap.info/book/elkonin_psihologiya_igry/

75. Юнг К.Г. Конфликты детской души : пер. с нем. http://www.center-nlp.ru/library/s55/nlp/jung_konflikt.html?current_book_page=all (дата
звернения: 15.02.2018).